

Ropa a plyn v zahraničnej politike Ruska

Maroš Cuník

Priaznivci surrealistickéj zábavy na sociálnych sieťach neraz natrafili na úryvky z bizarných talkshow ruských štátnych televízií. Moderátori i horliví hostia v nich s absolútnou vážnosťou už niekoľko rokov predpovedajú skorý úpadok Západu, krach dolárovej ekonomiky či skorú kataklizmu právneho poriadku.

V poslednom období sa medzi prognózy pridala aj téma neznesiteľne chladnej zimy, ktorá Európu položí na koliená. Niektorí sa odvážili prorokovať exodus bežných obyvateľov do Ruska, ktoré oplýva prebytkom zemného plynu, a preto v ňom nikomu nehrozí umrznutie.

Energia nástrojom politiky

Je nepochybné, že vďaka rozsiahlemu prírodnému bohatstvu je Rusko na poli medzinárodných vzťahov krajinou s mnohými tromfami. Ako efektívne však možno využívať energetickú politiku na presadzovanie vlastných záujmov? Do akej miery je závislosť na veľkom dodávateľovi bezpodmienečná? A je vôbec exportér v nadradenej pozícii?

Jeden deň pred vtrhnutím Ruska na Ukrajinu zaplatili Európska únia, Veľká Británia a Spojené štáty americké Kremľu za dodávky ropy a plynu viac než pol miliardy eur. O tri mesiace neskôr stál rovnaký objem plynu takmer dvojnásobnú hodnotu, pričom cena ropy vzrástla asi o tretinu. Ak by sa rozsah dodávok fosílnych palív z Ruska za ten čas nijako nezmenil, celkový účet za dennú spotrebu by sa priblížil miliarde eur. Biznis s ropou a plynom je teda pre najväčšiu krajinu sveta mimoriadne lukratívny a umožňuje jej zo strednodobého hľadiska živiť agresívnu vojnu na Ukrajinu.

Sankcie, ktoré Západ na Rusko uvalil v následku nevyprovokovaného útoku na susedný štát, sa stretli s predvídateľnou reakciou. Obidve strany sa svojimi nástrojmi snažia súpera prinútiť k zmene správania. Západ chce oslabiť Rusko, aby ho prinútil stiahnuť sa z medzinárodne uznaného územia Ukrajiny. Rusko sa naopak snaží dosiahnuť, aby Západ prestal Ukrajine poskytovať podporu. Využíva k tomu aj fosílna palivá – ropu a zemný plyn. Tieto kroky nie sú nijako prekvapivé. Veď energetická stratégia Ruska do roku 2020 otvorene hovorila o tom, že ruské nerastné bohatstvo je jedným z nástrojov domácej i zahraničnej politiky a pre podporu ruských záujmov je potrebné energiu využívať ako prostriedok diplomacie. Tieto zmienky sa síce z oficiálnych ruských politicko-strategických textov postupne vytratili, ale v skutočnosti praktická implementácia trvá od prijatia dokumentu v roku 2003 do dnešných dní.

Snaha využívať fosílna palivá ako nástroj zahraničnej politiky je manifestovaná dvomi spôsobmi. Prvým sú postupné pokusy o prevzatie kontroly nad infraštruktúrou potrebnou na dodávanie, skladovanie či spracovanie plynu a ropy. Podľa potreby sa záujem rozširuje i o banky, dôležité firmy či médiá. Kooptovaním miestnych elít do riadiacich funkcií v týchto spoločnostiach sa Rusku podarilo stvoriť vplyvných lobistov, ktorí prostredníctvom energetického sektora presadzovali naratívy Kremľa. Príkladom bol

Vojna na Ukrajine spôsobila nárazovú rast cien ropy a zemného plynu. Objemy ich predaja však obmedzili sankcie.

Nerastné bohatstvo je v Rusku nástrojom diplomacie aj podľa oficiálnych vládných dokumentov.

pokus spustiť plynovod Nord Stream II. V jeho pozadí stál tiež bývalý spolkový kancelár Nemecka Gerhard Schröder. Chýbalo len niekoľko mesiacov, aby bol tento projekt definitívne zaradený do prevádzky, čím by okrem iného negatívne ovplyvnil záujmy (nielen) Slovenskej republiky ako tranzitného štátu.

Druhý spôsob, ako sa ropa s plynom weaponizujú, je otvorená sabotáž a nátlak. Využíva sa najmä ak zlyhajú vyššie uvedené nástroje. Napríklad ako v roku 2006, keď sa Litva rozhodla predať svoju najväčšiu rafinériu poľskému petrochemickému koncernu namiesto ruského, v dôsledku čoho bola na niekoľko týždňov odpojená od dodávok ropy. Podobná politika sa využívala vo vzťahu ku krajinám, ktoré mali ambíciu odtrhnúť sa od politického vplyvu Ruska. Plynové vojny v období po Oranžovej revolúcii na Ukrajine ovplyvnili aj občanov Slovenska, keď k nám určitý čas počas zimy 2005/2006 tieklo len obmedzené množstvo plynu. Cieľom Kremľa bolo potrestať svojho suseda za to, že sa pokúša o nezávislú politiku.

Kroky k diverzifikácii

Asertívna politika Ruska a jeho využívanie energetických zdrojov ako nátlakového nástroja samozrejme nemohli zostať bez odozvy v Európe. Prvou lastovičkou pre obmedzenie ruského vplyvu bolo zavedenie reverzného toku plynu na Ukrajinu cez Slovensko. Tým bola Rusku čiastočne obmedzená možnosť neobmedzene pôsobiť na nášho východného suseda.

Aj niektoré štáty so zlou historickou skúsenosťou s Ruskom si uvedomovali svoje slabosti. To viedlo k vybudovaniu novej infraštruktúry, ktorá umožnila určitú diverzifikáciu zdrojov, aj napriek silnému lobizmu. Tak boli vybudované terminály na obsluhu skvapalneného plynu v Poľsku, Litve a na Jadrane. Zlepšenie priniesol aj technologický pokrok pri spracovaní ložísk v Kanade a USA, ktorý umožnil efektívnejšie využívať takéto terminály.

Európa zároveň dlhodobo podporuje snahy o zníženie závislosti na energetických zdrojoch z fosílnych palív. Robia sa postupné kroky k tomu, aby boli do praxe zavádzané zelené technológie a zvyšovala sa energetická efektivita. Dnešná situácia je žiarivým príkladom toho, že snaha o redukciu závislosti na fosílnych palivách aj v rezorte obrany nie je iba agendou naivných ekologických idealistov. Tieto tendencie nemajú za cieľ iba zmierniť negatívne vplyvy na životné prostredie, ale predovšetkým umožniť ozbrojeným silám postupne si budovať potrebnú energetickú nezávislosť.

Ohrozenie ruského energetického sektora

Na druhej strane Rusko možno zo strednodobého až dlhodobého hľadiska na svoju politiku negatívne doplatí. Väčšina z jeho preskúmaných zdrojov fosílnych palív je v jeho európskej časti. Do Európy smeruje veľká časť transportnej infraštruktúry. Potenciálne radikálne zníženie ťažby môže byť ťažko nahraditeľné. Pozastavenie ťažby nie je technologicky triviálnou záležitosťou a jej obnova si vyžaduje pomerne veľké investície. Preto je v záujme Ruska, aby bol dopyt po jeho zdrojoch pomerne stabilný.

Problémom môže byť aj diverzifikácia odberateľov. Zatiaľ čo ropu je možné relatívne jednoducho premiestniť z ropovodu do tankerov a poskytnúť ju na svetových trhoch, skvapalňovanie plynu vyžaduje pokročilé technológie. Tie dnes Rusko vďaka sankciám

Príkladom diverzifikácie zdrojov a trás energetických surovín je reverzný tok plynu, či dovoz skvapalneného zemného plynu z Poľska a Litvy.

Aj zelené politiky prispievajú k zníženiu závislosti od fosílnych surovín.

nemôže nadobúdať. Ak by sa Európa rozhodla radikálne znížiť svoju spotrebu ruského plynu, jeho ťažobnému priemyslu by mohol hroziť postupný pomalý zánik s enormnými nákladmi na jeho potenciálne obnovenie.

Vojna na mnohých frontoch

Dnešná vojna Ruska s Ukrajinou sa vedie na viacerých frontoch. Okrem línií kontaktu v okolí Charkova, na Donbase a dolnom toku Dnepra, sa vedie aj v hlavách ľudí a pri ich kuchynskom sporáku. Javí sa, že odhodlanie Západu pomáhať Ukrajine dodávkami výzbroje, je pomerne stabilné. Avšak volanie Ukrajincov trpiacich pod ruským ostreľovaním, aby Európa prestala Rusko financovať odberom fosílnych palív, zatiaľ nemôže byť vypočítané v celosti. V minulosti sme v Európe nedostatočne reflektovali na triezve názory vyzývajúce k rýchlejšej diverzifikácii. Dnes sú náklady na zmenu správania oveľa vyššie a o to silnejšie musí byť aj odhodlanie európskych krajín.

Článok vyšiel v rezortnom časopise Obrana 9/2022.

Materiál prezentuje názory autora a Analytického útvaru MO SR, ktoré nemusia odzrkadľovať oficiálne názory a politiky Ministerstva obrany SR. Cieľom výstupov AÚ je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne témy v oblasti obrannej a bezpečnostnej politiky štátu. Práca neprešla jazykovou úpravou.